

tederler. Ancak yargılanması sırasında ona böyle bir suçlamanın yapılmamış olması bu iddianın muhaliflerince uydurulduğunu düşündürmektedir. Yargılanma sonucunda Mâzyâr'a ceza olarak 400 sopa vurulmasına hükmedildi ve Mâzyâr cezanın infazı sırasında öldü. Kardeşi Kûhyâr ise ihanetinden dolayı Mâzyâr'ın Deylemli muhafızları tarafından katledildi. Kârinîler hânedanı Kûhyâr'ın ölümüyle tarihe karışmış ve Taberistan Tâhirîler'in yönetimine geçmiştir (225/840).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 330-331, 332, 333, 334; İbnü'l-Fakih, *Kitâbü'l-Büldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1967, s. 304, 305, 308, 309; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 318, 425, 476, 477, 479; a.mlf., *Kitâbü'l-Büldân*, Leiden 1967, s. 277-278; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 150, 151, 152, 153; VI, 534-535; VII, 510-511, 512-513; VIII, 164, 191, 316, 556, 574, 596, 614, 618; IX, 80-101, 103-104, 105; İbn Rûste, *el-A'lâku'n-neftse*, s. 150; İbn Havkal, *Şâretü'l-arz*, s. 377; İbn İsfendiyâr, *Târîh-i Taberistân: An Abridged Translation of the History Tabaristân* (trc. E. G. Browne), Leiden-London 1905, s. 42-44, 94-95, 98, 122-123, 125-126, 127-132, 140-157; Zahirüddîn-i Mar'âşî, *Târîh-i Taberistân ve Rûyân ve Mâzenderân* (nşr. M. Hüseyin Tesbîhî), Tahran 1361 hş., s. 5-7, 59-67, 160; W. Made-lung, "The Minor Dynasties of Northern Iran", *CHIr*, IV, 200-205; V. Minorsky, "Mâzyâr", *IA*, VII, 429-431; M. Rekaya, "Kârinids", *EI*² (İng.), IV, 644-647.

AHMET GÜNER

KÂRİÜLHİDÂYE

(قاری الهدایه)

Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Ali
b. Fâris el-Kinânî el-Mısıfî
(ö. 829/1426)

Hanefî fakihi.

Kahire'de doğdu. Kendisiyle birlikte Alâ es-Seyrâmî'den ders okuduğu Sirâceddin adlı bir arkadaşından ayırt edilmesi için Kâriülhidâye diye anılmıştır. Hanefî fıkhnın meşhur metinlerinden *el-Hidâye*'yi Ekmeleddin el-Bâbertî'den on altı defa okuduğu ve bu konuda hocasından daha yetenekli bir duruma geldiği için bu lakapla anıldığı (Sehâvî, VI, 109), kendisine bu lakabı hocası Seyrâmî'nin verdiği kaydedilir (İbn İyâs, II, 105). Kâriülhidâye ilim hayatına atılmadan önce terzilik yaptı. Ardından Berkûkiye Medresesi'nde öğrenime başladı. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledikten sonra Arap dili, fıkıh, usul ve tefsir gibi ilimleri tahsil etti. Alâ es-Seyrâmî, Ekmeleddin el-Bâbertî, Bedreddin İbn Hâs Bek, Ömer b. Raslân el-Bulkinî ve

Zeynüddin el-İrâkî belli başlı hocalarındandır. Zamanında Hanefî ulemâsının önde gelenlerinden biri olan Kâriülhidâye, İbn Tolun Camii'nde müdlik, Berkûkiye, Nâsiriyye, Şeyhûniyye, el-Eşrefiyye el-Kadîme, ez-Zâhiriyye el-Kadîme ve Akboğaviyye medreselerinde müderrislik yaptı. 827 Saferinde (Ocak 1424) Şeyhûniyye meşihatine tayin edildi. Öğrencileri arasında en tanınmışları İbnü'l-Hümâm, İbn Kutluboğa ve Nâsirüddin İbnü'l-Adîm'dir. Celâleddin Abdurrahman b. Ömer el-Bulkinî, Kâriülhidâye'nin döneminin Ebû Hanîfe'si olduğunu, Makrîzî de ondan sonra Hanefî fıkhnı kendisi kadar bilen bir kimsenin gelmediğini söyler. Kâriülhidâye, seksen yaşını aşmış olarak 22 Rebîülâhîr 829'da (3 Mart 1426) Kahire'de vefat etti ve Berkûkiye'nin sahra tarafında Eşref Barsbay'ın avlusuna defnedildi.

Kâriülhidâye'nin günümüze ulaşan tek eseri *Fetâvâ Kâri'i'l-Hidâye*'dir (*el-Fetâva's-Sirâciyye*). Çeşitli konularda verdiği fetvaları içeren eser öğrencisi İbnü'l-Hümâm tarafından derlenmiştir. Fetvalar fıkıh sistematığına göre sıralanmakla birlikte fıkhnın bütün konularını değil bazı meselelerini kapsamaktadır. Sayfaların ebadına göre yirmi ile elli varak arasında bir hacme sahip olan ve İstanbul'daki kütüphanelerde çok sayıda nüshası bulunan eser (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1064, Şehid Ali Paşa, nr. 936, 947, 948, Ayasofya, nr. 1423, Lâleli, nr. 1269, Cârullah Efendi, nr. 2095; Köprülü Ktp., nr. 652) Muhammed er-Rahîl Garâyibe ve Muhammed Ali ez-Zagûl tarafından yayımlanmıştır (Amman 1999). Kâtib Çelebi'nin bu eseri Sirâceddin Ömer b. İshak el-Gaznevî'ye (ö 773/1372) nisbet etmesi (*Keş-*

fû'z-zunûn, II, 1227) doğru değildir. Kâriülhidâye'nin ayrıca Sindî'nin *Lübâbü'l-menâsik* adlı eserine bir şerh ve *el-Hidâye*'ye bir ta'lik yazdığı belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Makrîzî, *es-Sülûk*, XI, 730; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gumr*, VIII, 115-116; İbn Tağrıberdî, *ed-Delîlû's-Şâfi* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1399/1979, I, 501-502; İbn Kutluboğa, *Tacû't-terâcim fi men şannefe mine'l-Hanefiyye* (nşr. İbrâhim Sâlih), Beyrut 1412/1992, s. 330; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, VI, 109-110; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, II, 105; İbnü's-Şemmâ' el-Halebî, *el-Kabesü'l-havî li-gureri Dav'î's-Sehâvî* (nşr. Hasan İsmâil Merve - Haldûn Hasan Merve), Beyrut 1998, II, 19-21; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1227, 2034; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 191; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 180; Brockelmann, *GAL*, II, 98; *Suppl.*, II, 91; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 92-93.

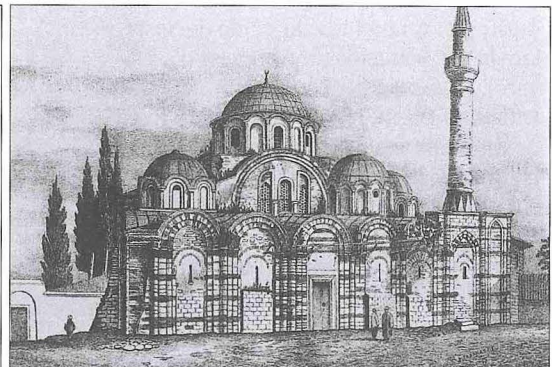
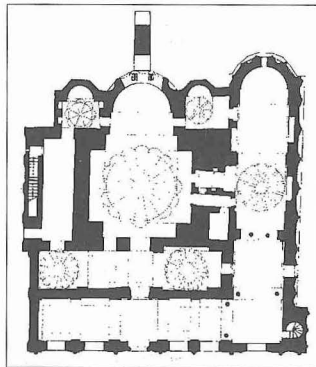
HÜSEYİN KAYAPINAR

KARİYE CAMİİ

İstanbul'da XV. yüzyıl sonunda
kiliseden çevrilmiş cami.

Edirnekapı'nın Haliç'e bakan yamacında bulunan mâbed, Bizans döneminin önemli manastırlarından Khora'nın İsâ'ya adanmış kilisesidir. Tarihçesi ve ilk yapısı hakkında birçok bilgi olmakla beraber bunlardan büyük bir kısmı tarihî gerçeklerle uyuşmamaktadır. Khora kelime olarak bir yerleşim yerinin dışını, taşrayı ifade etmektedir. Türkçe'de "köy" anlamındaki karyeden gelen kariye de bir bakıma bunun tercümesidir. IV. yüzyıl başlarında Konstantinos tarafından yaptırılan surların dışında kaldığından manastıra bu adın verildiği ileri sürülürse de bu görüş pek inandırıcı değildir. Fakat kilisenin içinde

Kariye Camii'nin planı ve XIX. yüzyılda Galanakis tarafından çizilen resmi (Paspatis, s. 327)

KARİYE CAMİİ

İsâ ve Meryem'i tasvir eden mozaiklerde her ikisinin de adları ile birlikte Khora kelimesinin yazılmış olması bunun mistik bir anlamı olduğunu gösterir. Bazı eski filozofların Tanrı'nın sınırsızlığını ifade eden tarifleri Geç Bizans devrinde İsâ ile Meryem'e de yakıştırılmıştır. Böylece Khora sıfatı her türlü çerçeveyi aşan bir âlemi belirtmektedir.

Öteden beri Khora Manastırı ve Kilisesi'ni İmparator Iustinianos'un VI. yüzyıl içinde kurduğu ileri sürülürse de IX. yüzyıla doğru yazıldığı bilinen bir kaynakta anlatılan bu kuruluş efsanesi gerçeğe uymaz. Manastır ilk defa, 742 yıllarında isyan edip kendisini imparator ilân eden bir valinin çocukları ile birlikte buraya kapatılması dolayısıyla zikredilir. Bundan sonra XI. yüzyıl sonlarında imparator olan I. Aleksios Komnenos'un kayınvâlidesi Maria Dukaina tarafından, o tarihlerde harabeye dönmüş olan yapıların restorasyonu ile kilisenin eskisine nazaran daha değişik bir mimaride yeniden inşası dolayısıyla ikinci defa anılır. Bugünkü binanın esasını teşkil ettiği sanılan bu kilise "Soterios" yani kurtarıcı İsâ'ya adanmıştı. Fakat ardından yine tamir gerektiren binayı Aleksios'un küçük oğlu Isaakios Komnenos ihya ederek iç holünde kendisi için bir mezar yeri hazırlatmış ve buranın duvarında mozaik İsâ tasvirinin bir köşesinde kendi portresini yaptırmıştır. Buna göre kilisenin bu orta kısmının XII. yüzyıla ait olduğu söylenebilir. IV. Haçlı Seferi sırasında (1204-1261) tekrar harap olan mâbedin Bizans İmparatorluğu ihya edildiğinde saray ileri gelenlerinden Theodoros Metokhites tarafından çok büyük ölçüde tamir ettirilip genişletilerek 1321'de tamamlandığı bilinmektedir. Bu sırada binanın güney tarafına bir ek şapelle batı cephesi önüne bir dış hol eklendiği gibi içi mozaikler ve fresko resimlerle bezenmiş, ayrıca Metokhites'in mozaik portresi iç kapının üstündeki İsâ tasvirinin ayakları dibine yerleştirilmiştir. Theodoros'un manastıra komşu bir sarayı olduğu gibi bu dinî tesisin içinde de dostlarıyla ilmî konuşmalar yaptığı bir dairesi vardı. Palailogos sülâlesinden ve ileri gelenlerden birçok kişinin gömüldüğü manastır İstanbul'un fethine kadar kullanılmıştır. Kuşatma sırasında şehrin koruyucusu olduğu kabul edilen ve öteden beri Sarayburnu'nda bir manastırda muhafaza edilen Meryem ikonası surlara yakın olduğu için buraya getirilmiştir.

Fetihte ilk ele geçirilen yapılardan olan Khora Manastırı bir süre boş kalmış, şeh-

rin içindeki bazı kilise ve harabeler bilhas- sa II. Bayezid döneminde camiye dönüştürüldüğünde Sadrazam Atik Ali Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. Nitekim 953 (1546) tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde "Kenise (kilise) Camii" adıyla zikredilen mâbedin paşanın Çemberlitaş'taki evkafına bağlı olduğu kayıtlıdır. Türk döneminde Kahriye Camii olarak da adlandırılmıştır. İstanbul'daki sahâbe mezarlarından Ebû Saîd el-Hudrî'nin makam-kabrinin de burada olduğu kabul edilmektedir. Mimar Sinan'ın eserlerinin adlarını bildiren listelerden *Tezkiretü'l-bünyân* ve *Tezkiretü'l-ebniye*'den Mimar Sinan'ın Kariye Camii'ne yakın bir medrese inşa etmiş olduğu öğrenilmektedir. İstanbul medreseleri hakkında 20 Ağustos 1330'da (2 Eylül 1914) yazılan bir raporda, dört odalı ahşap bir yapı olan Kariye Medresesi'nin son derece harap bir durumda olduğu belirtilmektedir. Anlaşıldığına göre bu yıllarda medrese küçültülmüş ve daha sonra tamamen ortadan kaldırılmıştır. İstanbul'da tarihî binalara büyük zarar veren şiddetli depremlerden bahseden ve 1059 (1648) yılına ait olduğu kabul edilen bir belgeye göre (TSMA, nr. D 9567) Kariye Camii XVII. yüzyıl ortasında oldukça hasar görmüştür. Öncekinden daha şiddetli olan ve camide önemli izler bırakan 1180 (1766) yılı depreminin hemen arkasından cami Mimar İsmâil Halife tarafından onarılmıştır.

Fetihten sonra Kariye Camii'ni gören yabancı seyyahların başında Fransız Albili Pierre Gilles bulunmaktadır. 1544-1550 yılları arasında Osmanlı topraklarında yaşayan, İstanbul ve çevresiyle ilgili ince-

lemeler yapan Gilles, Konstantinos Sarayı (Tekfur Sarayı) ile Edirnekapi arasında bir yerde gördüğü kiliseden adını vermeksizin bahseder. Yine XVI. yüzyıl içinde Avusturya elçiliği papazı Stephan Gerlach da burayı ziyaret ederek caminin yanında bir medrese ile içinde ip büklenlerin çalıştığı kuru bir sarnıç bulunduğunu kaydetmiştir. Gilles gibi o da üç tarafında revaklar olan binanın içinin mozaik ve freskolarla süslenmiş olduğunu bildirir. Bu seyyahın bahsettiği kuru sarnıç, Karagümrük açıklığı haznesinin (Vefa Stadyumu) arka tarafında Kasım Ağa Mescidi'nin yanında XIX. yüzyıl sonlarına kadar içinde ip büklenlerin çalıştığı yapı değilse Kariye Camii yakınında aynı iş için kullanılan ve bugün hiçbir izi kalmayan başka bir sarnıcın olması gerekir. Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda Kariye Camii'nden onun "evvelce bir sarnatlı kilise" olduğu şeklindeki tek cümle ile bahsederek herhalde içindeki zengin mozaik süslemelere işaret etmiştir. İstanbul'u dolaşan bazı yabancıların, seyahatnâmelerinde caminin içinde mozaikle işlenmiş resimler gördüklerini yazmalarından buradaki duvar resimlerinin bir kısmının üstlerinin açık olduğu anlaşılır. Nitekim tarihçi Joseph von Hammer-Purgstall, 1822'de basılan İstanbul'a dair kitabında bunların varlığından bahseder. İstanbul patriklerinden Konstantinos da Rumca'sı 1824'te, Fransızca'sı 1846'da basılan İstanbul hakkındaki kitabında yapıdaki mozaik süslemelerin varlığına işaret etmiştir. Fransız mimar ve seyyahı Charles Texier 1835'e doğru caminin ilk defa planını çizmek üzere ölçülerini almış, fakat bu kroki ve notları yayımlamamış-

Kariye
Camii

tır. Aynı yıllara doğru A. Lenoir, Kariye'nin batı cephesinin bir rölövesini çizmiş ve 1840'ta bir kitapta neşretmiştir. Bunun en ilgi çekici tarafı, bu cephedeki kemerlerin üstlerinin dalgali bir mahya hattına sahip olmasıdır. XIX. yüzyılın ikinci yarısı başlarında çekilen bir fotoğrafta da bu durum açık şekilde görülür.

Kariye Camii, 1875'te İstanbullu Rumlar'dan P. Kuppas tarafından yürütüldüğü söylenen bir onarım geçirmiştir. Nitekim Fransız mimarlık tarihçisi A. Choisy, 28 Eylül 1875'te ziyaret ettiği Kariye Camii'nin o sırada tamir edildiğini yazar. Bu onarımda batı cephesinin dışındaki kemerlerin üstleri düz bir mahya hattıyla kesilmiştir. Onarımdan önce çekilmiş bir fotoğrafla D. Galanakis adında bir ressamın çizdiği resim litografya olarak A. G. Paspatis'in 1877'de yayımlanan eserinde Khora Kilisesi'nin Bizans dönemindeki tarihçesiyle beraber basılmıştır. Aynı yıllarda Avusturyalı mimar D. Pulgher, İstanbul'daki Bizans kiliselerinin rölövelerinin yer aldığı büyük bir albüm halindeki kitabında Kariye Camii'nin pek gerçeğe uymayan planı ve cephe etütleriyle birlikte içindeki mozaik ve freskoların bir kısmının kopyalarını da neşretmiştir. Ayrıca 1886'da duvar resimlerinin bir de katalogu bastırılmıştır. İstanbul'da büyük zararlar veren 1894 depreminde Kariye Camii'nin bazı kısımları yine harap olmuş, hatta minaresi de yıkılmıştır. Ancak az sonra yeniden tamir edilen mâbedi, II. Abdülhamid döneminde İstanbul'a gelen Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm ziyaret etmiştir. Alman mimar A. Rüdell, binanın rölövelerini büyük boyda bir kitap halinde 1908'de yayımlamış, Alexander van Millingen de büyük eserinde görülebilen duvar resimlerinin açıklamalı bir listesine yer vermiştir. Ayrıca İstanbul'daki Rus Arkeoloji Enstitüsü üyelerinden F. I. Schmit, Kariye Camii ve mozaikleri hakkında büyük bir eser neşretmiştir. İstanbul tarihi ve eski eserleri hakkında pek çok araştırmacı olan İhtifalci Mehmed Ziyâ 1910'da resimli bir kitapta bunları tanıtmıştır.

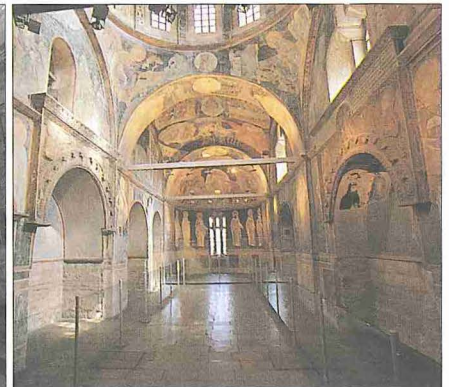
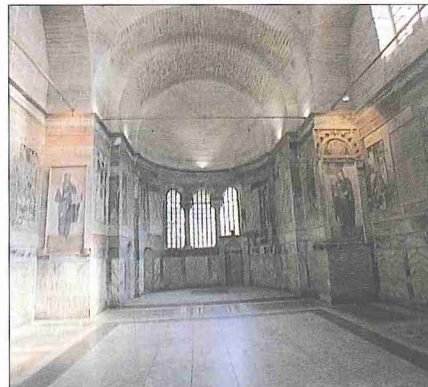
Ayasofya'da 1932'den beri mozaik araştırmaları yapan Thomas Whittemore başkanlığındaki Amerikan Bizans Enstitüsü 1948'de Kariye Camii'nde de çalışmalara girişti. O yıla kadar namaza açık olan cami vakıflardan alınarak müzeler dairesine bağlandı. Açıkta olan mozaikler temizlendiği gibi üstleri ince bir badana

tabakasıyla örtülü olan güney tarafındaki ek kilisenin freskolarının meydana çıkarılmasına da başlandı. 1950'de Whittemore'un ölümü üzerine çalışmalar, merkezi Washington'da bulunan Dumbarton Oaks Bizans Araştırmaları Enstitüsü tarafından Paul Underwood'un başkanlığında bütünüyle yabancılardan oluşan bir ekiple sürdürüldü. Ousterhout'un hazırladığı, Kariye Camii'nin genel mimarisine dair monografya 1987'de yayımlandı. Binanın içindeki duvar resimlerinin tamamı ise dört büyük cilt halinde ayrıca basıldı. Bundan sonra Kariye tekrar cami haline dönüştürülmemiştir. Bu tarihi eserin 450 yıldan beri cami olarak kullanıldığı düşünülmeksizin içindeki bütün teberrükât eşyası kaldırılmış, ahşap minber Zeyrek Kilise Camii'ne taşınıp buranın orta bölümüne konulmuştur. Bizans Enstitüsü, binayı restore ettikten ve mimari bakımdan etraflı bir incelemesini yaptıktan sonra Kariye Camii Ayasofya Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı olarak ziyarete açılmıştır. Semavi Eyice tarafından Kariye Camii'ne dair bol resimli bir monografya 1997 yılında İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak yayımlanmıştır.

Bugün mevcut yapıda mimari bakımdan çeşitli dönemlere işaret eden değişik duvar örgülerine rastlanmakla beraber binanın ana mekânı dört ağır pâyeye oturan dört kemerden meydana gelmiş, ortasında kubbe bulunan kiborion biçimindedir. XI. yüzyıla, yani Komnenoslar dönemine ait olduğu anlaşılan bu ana mekânın batı tarafındaki giriş holü de (narteks) Aleksios Komnenos'un oğlu Isaakios tarafından yenilenen kiliseye ait olmalıdır.

Bu ana mekânın apsis kısmının iki yanındaki kubbeli ve apsisli küçük mekânların da bu döneme ait olması gerekir. XIV. yüzyıl başlarında bina Metokhites tarafından ihya edilirken ana mekânın sağ (güney) cephesine bitişik olarak yapılan ek ince uzun tek nefli bir şapel karakterindedir. Aynı zamanda batı tarafına bir dış hol eklenmiştir. Binayı iki taraftan saran bu eklerin dış cepheleri kör kemerlerle hareketlendirilmiştir. Yapının güney-batı köşesindeki çıkıntının aslında çan kulesinin kaidesi olduğu ileri sürülür. Kilise camiye dönüştürüldükten sonra içinde merdiven olan bu çıkıntı minarenin kürsüsü olmuştur. Burada dikkati çeken bir özellik, minare gövdesine yakın kısımdaki kemerlerin Türk mimarisindeki kaş kemerler biçiminde oluşudur. Fakat bunların Bizans yapımı olduğu içlerinde tuğladan yapılmış, Metokhites'in adını veren monogramlardan anlaşılmaktadır. Gerek güneydeki ek şapelde gerekse batıdaki dış holde mevcut çok sayıdaki nişin son Bizans döneminin bazı ünlülerinin mezar yerleri olduğu tesbit edilmiştir. Bu ek şapelin altında üzeri beşik tonozlarla örtülü yüksek bir bodrum vardır. Bizans devrinde binanın doğu tarafında arazi meyilli olduğundan apsis çıkıntısı büyük bir kemerle desteklenmiştir. Yapının içinde ayrıca Bizans mermer işçiliğinin güzel bazı örnekleriyle de karşılaşmaktadır. Kariye Camii'ne Türk devrinde önemli bir mimari ekleme yapılmamıştır ve bir harım avlusu olmadığı gibi bir şadırvanı da yoktur. Bugün görülen minare 1894 zلزelesinden sonra inşa edilmiş olup bir sanat değerine sahip değildir. Binanın bir vakitler cami olduğuna işaret eden tek

Kariye Camii'nin içinden iki ayrı görünüş

KARİYE CAMİİ

unsur mihrap da geç bir döneme ait olup sanat değeri yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, nr. D 9567; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri* 953 (1546), s. 424; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 159; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 218-219; J. von Hammer-Purgstall, *Constantinopolis und der Bosporos*, Pesth 1822, I, 383-384; A. G. Paspatis, *Byzantinai Meletai*, İstanbul 1877, s. 326-332; a.mlf., "Recherches sur les églises byzantines transformées en mosquées", *l'Univers-revue orientale*, sy. 5, İstanbul 1875, s. 288-289; D. Pulgher, *Les anciennes églises byzantines de Constantinople*, Wien 1878, s. 31-40; J. P. Richter, *Quellen der byzantinischen Kunstgeschichte*, Wien 1892, s. 162, 195-197, 247; A. Mordtmann, *Esquisse topographique de Constantinople*, Lille 1892, s. 76; Ph. Porcheimer - J. Strzygowski, *Die byzantinischen wasserbecälter von Konstantinopel*, Wien 1893, s. 107, nr. 35; F. I. Schmit, "Kakhriedzami", *Izvestija Russkogo Arheologiceskogo Instituta v Konstantinopole XI*, Sofia - München 1906, I-II; Mehmed Ziyâ, *Kariye Cami-i Şerifi*, İstanbul 1326; A. Rüdell, *Die Kahrie-Djamissi in Konstantinopel*, Ein Kleinod byzantinischer Kunst, Berlin 1908; A. van Millingen, *Byzantine Churches in Constantinople, Their History and Architecture*, London 1912, s. 288 vd.; J. Ebersolt, *Monuments d'architecture byzantine*, Paris 1934, s. 51-161; A. M. Schneider, *Byzanz, Vorarbeiten zur Topographie und Archäologie der Stadt*, Berlin 1936, s. 57-58; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 394-403; A. Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sahabe Kabirleri*, İstanbul 1953; Aziz Ogan - Vi. Mirmiroğlu, *Kariye Cami, Eski Hora Manastırı*, Ankara 1955; P. G. İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (nşr. H. D. Andreasyan), İstanbul 1956, s. 48; R. Janin, *La géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin, I - Le siège de Constantinople et de patriarchat oecuménique, II. Les églises et les monastères*, Paris 1969, s. 531-538; T. F. Mathews, *The Byzantine Churches of Istanbul: A Photographic Survey*, Pennsylvania 1976, s. 40-58; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbuls*, Tübingen 1977, s. 159-163; a.e.: *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* (trc. Ülker Sayın), İstanbul 2001, s. 159-163; Çelik Gülersoy, *Kariye (Chora)*, İstanbul 1980; a.mlf., "Kariye", *Arkeoloji ve Sanat*, I/1, İstanbul 1985, s. 13-16; I/2, s. 18-22; III/3, s. 17-22; Semavi Eyice, *Son Devir Bizans Mimarisi*, İstanbul 1980, s. 46-51; a.mlf., *Kariye Mosque Church of Chora Manastery*, İstanbul 1997; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 342; R. G. Ousterhout, *The Architecture of the Kariye Camii in Istanbul*, Washington 1987; a.mlf., "A Sixteenth-Century Visitor to the Chora", *Dumbarton Oaks Papers*, XXXIX, Washington 1985, s. 118-124; Şevket Gürel, *İstanbul Evliyalari ve Fetih Şehidleri*, İstanbul 1988, s. 49-52; *Fâtih Camileri ve Diğer Târihî Eserleri* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 142-143; Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 253; a.mlf., "Dârü'l-hilâfeti'l-Alıyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", *İTİD*, VII/1-2 (1978), s. 136; Zârif Orkun, "Hassa Mimarları", *Arkitekt*, VIII/12, İstanbul 1939, s. 333-342.

SEMAVİ EYİCE

KARİZ

(القريظ)

Recez vezni dışındaki
bir vezinle yazılmış şiir
(bk. ŞİİR).

KARKARATÜLKÜDR GAZVESİ

(غزوة قرقرة الكدر)

Hz. Peygamber'in
Benî Süleym ve Benî Gatafân'a
karşı yaptığı sefer
(2/624).

İslâm ordusunun Bedir Gazvesi'nden dönmesinden yaklaşık bir hafta sonra, Benî Süleym ve Benî Gatafân kabilelerine ait kuvvetlerin Medine'ye 8 beridlik mesafede bulunan Karkara mevkiindeki Küdr suyunun başında toplanmakta oldukları haberi alındı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Medine'de yerine Siba' b. Urfuta'yı (veya İbn Ümmü Mektûm) bırakarak 200 kişilik bir kuvvetle yola çıktı; bu seferde yanına beyaz renkli sancağını almış ve onu Hz. Ali'ye vermişti. Küdr suyunu varıldığında orada hiç kimsenin bulunmadığı görüldü ve Resûl-i Ekrem, adamlarından bazılarını keşif için vadinin üst tarafına yollayarak kendisi iç bölgeye doğru ilerledi. Yolda karşılaşılan bir çoban sorguya çekildi; fakat işe yarar bir bilgi elde edilemedi. Çoban, Benî Süleym ve Benî Gatafân'a ait 500 deveyi beş gün boyunca suya indirmemekle görevliydi ve müslümanların gelişini duyan düşmanın dağıldığı anlaşılıyordu. Üç gece bekledikten sonra develer ganimet olarak alınıp Medine'ye doğru hareket edildi. Hz. Peygamber şehre yaklaşırken Sırâr mevkiine gelince develerin beşte birini ayırıp geriye kalanını müslümanlara göre Yesâr adlı çoban da esir alınmış ve bir sabah kendiliğinden namaza katıldığı görülünce Resûlullah tarafından âzat edilmiştir (Vâkıdî, I, 186; İbn Sa'd, II, 31). On beş gün süren bu seferin Şevval 2 (Nisan 624) veya Muharrem 3'te (Temmuz 624) vuku bulduğu rivayet edilmektedir. Bir müddet sonra Hz. Peygamber, Gâlib b. Abdullah el-Leysî kumandasında bölgeye yeni bir birlik yollamış ve üç şehid veren müslümanlar çok sayıda hayvanı ganimet alarak geri dönmüşlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 186-187; İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 46; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 31; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 297-298; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 139; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), II, 234.

HÜSEYİN ALGÜL

KARKIN

Oğuz boylarından biri.

Kızık gibi bazı bakımlardan diğer boylardan ayrılan ve bu sebeple Kalaç (Halaç) adıyla da anılan Karkin boyu Kâşgarlı Mahmud'un listesinde bulunmamaktadır. Bununla beraber Anadolu'da altmış iki yer bunların adını taşıyordu. Yirmi dört Oğuz boyu arasında beşinci sırada yer alan Karkinlar Anadolu'nun fetih ve iskânında önemli rol oynamışlardır. Nitekim Türkiye'nin geniş bir kesimine yayılan boya ait sekiz köy Sivas, altı köy Karahisarısâhib (Afyon), altı köy Saruhan (Manisa) ve dört köy de Karesi (Balıkesir) sancaklarında bulunmaktaydı. Kaynaklardan, Karkinlar'ın adı geçen sancaklara bilhassa XII-XIV. yüzyıllarda kümeler halinde yerleştikleri anlaşılmaktadır.

Karkinlar'a Yıldız Han'ın oğulları arasında yer veren Reşidüddin (XIV. yüzyıl başları) ülüşünün "sağ umaca", onkununun tavşancıl olduğunu belirttiği boyun damgasını da vermektedir. Yine aynı müellif Karkin'ın "çok ve doyurucu aş" mânasına geldiğini de belirtir. XV. yüzyılın birinci yarısında yaşamış olan Yazıcıoğlu Ali ise Reşidüddin'in Karkinlar hakkında yazdıklarını eserine aynen almıştır.

Anadolu'daki Karkin oymakları içinde nüfus bakımından en önemlileri Halep Türkmenleri ile Dulkadirli ulusu içinde ve Hamîd-ili'nin Eğridir kazasında bulunmaktaydı. Bunlardan Halep Türkmenleri arasındaki Karkin oymağının XVI. yüzyılda Antep yöresinde yurt tuttuğu görülmektedir. XVII. yüzyılın ortalarından itibaren bu oymağın bir kısmı yerleşik hayata geçmiş, bunun sonucunda Oturak Karkin ve Göçer Karkin olmak üzere iki kol ortaya çıkmıştır. Günümüzde Uşak ilinin Banaz ilçesine bağlı Büyük Oturak ve Küçük Oturak köyleriyle demiryolu üzerinde Oturak adlı istasyon vardır. Daha sonraki yüzyıllarda bu kollardan Göçer Karkinlar'ın aynı yörede ve belki de diğer yörelerde yerleşik hayata geçtikleri tahmin edilmektedir.

Dulkadirli ulusu içindeki Karkinlar ise nüfusça Halep Türkmenleri Karkinları'ndan daha fazla idi; ancak onlar da toplu bir halde değil muhtelif kollara ayrılmış bir şekilde bulunmaktaydılar. Bu Karkin kollarından en büyüğü, Dulkadirli elinin en tanınmış boylarından Dokuz'un (diğer adı Bişanlul; şimdi Beşenli) bir obasını meydana getirmekteydi. Bu durum iki teşekkül arasında kabilevî bir akrabalık